

Örhelyen gyűjtött jelzőtüzek

Beszélgetés a Kolozsváron élő 75 éves Péntek János nyelvészszel, etnográfussal

– Kezdjük a születésnapjára beszélgetést egy fölöttébb aktuális kérdéskörrel: az internetes nyelvhasználatról. Lát-e veszélyt arra, hogy az internet martalékává váljon a magyar nyelv, és mit tehetnek a nyelvápolók, a nyelvhasználók, hogy ezt meggátolják, a szórványban és a szakmai kommunikációban mutakozó szövegeróziót minimálisra csökkentsék?

– Nem tudom, ki minek tulajdonítja az elmúlt negyedszázad nagy nyelvi élményét: a szabadságot a nyelv használatában és a nyelvi kapcsolatainkban, a határtalanságot a magyar anyanyelvűek körében. Bizonyára van, aki azt hiszi, hogy ebben a politikai változás volt a döntő, én úgy érzem, hogy éppen a technika, a nyelv új dimenziója, új halmazállapota: az elektronikus nyelv. A fiatalok már nem is érzik ennek újszerűségét, mert nem ismerték a régit, amit azért legtöbbször talán az én nemzedékemből sem tudunk már elképzelni: mindennapi életünket a számítógépes írás, szerkesztés nélkül, az internet nélkül, a hírportálok nélkül, az elektronikus könyvtárak, folyóiratok nélkül, az elektronikus levelezés nélkül, a mindentudó telefonjaink nélkül. Azt is az informatika, az elektronikus nyelv teszi lehetővé, hogy gyakorlatilag végtelen befogadóképességű tárolóhelyekre kerülhet közös emlékezetünk: irodalmunk, kultúránk, tudományunk és maga a nyelv. Közben aggodalmaskodva nézzük, mit művelnek a fiatalok, hogyan esemeseznek, csetelnek, lájkolnak, hájpolnak, fészbu-kolnak. Irigység is van ebben az aggodalomban, a fejünkre nőttek, ezt ők jobban tudják, mint mi.

– Említette az elektronikus nyelvet...

– Az elektronikus nyelv köztes halmazállapota a beszélt és az írott nyelvnek, írott beszélt nyelvnek lehet tekinteni. Új, szokatlan ruhája a nyelvnek. A nyelv beszélt változatáról tudjuk, hogy kevésbé szabályozott, változatosabb, érzelmileg telítettebb, közvetlenebb, az írott nyelv pedig szabályozottabb, merevebb. A fiatalok említett gyakorlata a beszélt nyelvhez áll közelebb: nem követik az írott nyelv szabályait, a helyesírást, egyéni, kreatív megoldásokat keresnek, játszanak, és gyakran megbotránkoztatnak, mindezzel lazítják a néha egyébként is túl merev szabályozottságot. Mindez kétségtelenül hat az új nemzedék nyelvhasználatára. De nem tesznek maradandó kárt a nyelvben, sőt a nyelv szereti az ilyen kihívásokat, provokációkat.

Az elektronikus nyelv nyilvános vagy maradandó szövegei ennél jóval kidolgozottabbak, igényesebbek, szabályosabbak. Az egyéni szöveg itt is az íróját jellemzi, a honlapok igénytelensége az intézményt vagy a személyt, a hírportálok és internetes folyóiratok nyelve a szerzőkét, szerkesztőikét. Az azonban teljesen megalapozatlan félelem, hogy az internetnek a „martalékává váljon a magyar nyelv”. Egy nyelv csak más beszélt nyelvek „martalékává” válhat, ha beszélők saját nyelvüket azzal cserélik föl. Ez a beszélők nyelvi hűségén múlik elsősorban. A tragédia az volna, ha a magyar nem volna ott a globális digitális térben, ha kimaradna belőle. Ha digitális írástudatlanok maradnánk. Ez olyan hátrányt jelentene, mint az, ha nem volna írásbeliségünk. A mostaninál is sokkal nagyobb lehetőség van benne, ezért nagy szükség van minden korosztály körében a digitális írásbeliség terjesztésére. A gyermekek ugyan már többet tudnak mindebből, mint a szüleik, de nekik is meg kell tanulniuk az iskolában digitálisan írni és olvasni. Mert éppen a mi oktatásunkban a digitális tananyagok segíthetik a korlátozások elhárítását, a szórványban élők bevonását, közös magyar oktatási felületek kialakítását. Megszabadíthatnak bennünket sokféle nyomorúságunktól.

– *Mi volna a legfontosabb ezen a téren?*

– Ebben az új helyzetben szakmailag az a legfontosabb, hogy a magyar nyelvtechnológia tartson lépést azzal, ami a világban történik, legyen annak élvonalában. Erre most nem panaszkodhatunk: a nyelvtechnológiának kiváló magyar szakemberei, műhelyei vannak, ezt a laikus is láthatja a számítógépek nyelvi programjaiban. Nemcsak a helyesírás-ellenőrzőre és a kétnyelvű szótárakra gondolok, hanem arra, hogy az idegen szöveg olvasóját is sok területen segítheti a nyelvtechnológia: automatikus gépi fordítás, hatékony nyelvoktatás. De elérhető közelségbe került az automatikus tolmácsolás, sőt a beszéd „online” fordítása is.

– *Ez azt jelenti, hogy a nyelvet új közegében lehet igényesen és igénytelenül is használni?...*

Az kétségtelen, hogy a nyelvet ebben az új közegében is lehet igényesen és igénytelenül használni, ebben is lehetünk műveltebbek vagy műveletlenek, felelősek vagy felelőtlenek. Attól még nem lesz hibátlan a helyesírásunk, hogy nem kapcsoljuk be a helyesírás-ellenőrzőt. Az oktatásnak, az anyanyelvi mozgalomnak az igényes, felelős nyelvhasználatot kell erősítenie, terjesztenie. És a nyelvi hűséget. Mert az is kétségtelen, hogy a digitális világban jelentős mértékben megnő a globális kultúra (és a globális műveletlenség) és az angol nyelv csábítása.

– *Sokat foglalkozott a szaknyelv visszaszorulásával, az e téren mutatkozó hazai gyatra magyar szakkönyvellátással, és sürgette a magyarországi normákhoz való igazodást. Mi a helyzet napjainkban?*

– A Trianon utáni elszigetelődéssel a külső régiókban a magyar szaknyelvek szétfejlődtek és leépültek. Ez következménye volt annak, hogy a szakképzés és a munkahelyi nyelvhasználat mindenütt jórészt államnyelvvé vált.

A szaknyelvi rehabilitációban és a közelítésben, egységesítésben van előrelépés, ez jól érzékelhető a közös konferenciákon, a kiadványokban. Nem az a lényeges ebben, hogy magyarországi normákhoz igazodjunk, hanem az, hogy egységes terminológiát fogadjunk el az egyes szaknyelvekben. Ismétlem: nem magyarországit, nem erdélyit, hanem közöset és egységeset. További folyamatos munkára van szükség, és ebben is használni lehet a nyelvtechnológiát: közös, folyamatosan bővített és gondozott internetes terminológiai tárhelyeket kell kialakítani. Ebben nincs megállás. És ebben is meg kell találni az egyensúlyt, hogy ne az angol (és nálunk: ne is csak a román) vegye át teljesen a magyar szaknyelvek szerepét, helyét.

Ami a szakkönyveket illeti: hadd emlékeztessenek arra, hogy az 1990 előtti évtizedekben a Kriterion Kiadó nagy példányszámban megjelent szakkönyvei, lexikonjai, szótárai óriási szolgálatot tettek a magyar szaknyelvek megőrzésében. Most sem a szakkönyvellátással van gond (a terjesztéssel viszont mindenképpen), hanem főképpen azzal, hogy a bővülő magyar szakoktatásnak nincsenek magyar tankönyvei. Ezeket Magyarországról kellene áthozni.

- 2011-ben nyílt levelet intézett a romániai magyar szülőkhöz, amelyben a gyerekek iskolaválasztásával kapcsolatosan adott jól alátámasztott érveket, tanácsokat. 2014-ben a magyar pedagógusokhoz és a magyar oktatás vezetőihez intézett levelet. Ez a kérdéskör - úgy érzem - mit sem veszített aktualitásából...

- Hosszú tanári pálya van mögöttem, és akiket taníthattam, azoknak is nagy része tanár lett, velük megsokszorozódott a tanárságom. Szakmai életemnek ez a legfontosabb része. Közel harminc évig szülőként is érintett voltam, az én gyermekeim is itt tanultak. Tanítványaimmal tankönyvsorozatot is írtam a 80-as évek elején, 1993-ban tankönyvszerkesztő kollégámmal létrehoztuk az Erdélyi Tankönyvtanácsot. Folytathatnám, de talán fölösleges indokolnom, miért nem közömbös számomra az oktatás helyzete, színvonala, eredményessége.

A magyar oktatás első kérdése: miért van az, hogy a magyar gyermekek mintegy ötöde a román iskolát választja? Az arány nem változott, nagyjából ennyi volt 1990 előtt is. Ehhez rendszerint érzelmileg szoktunk viszonyulni, a szülők magyarságára szoktunk apellálni. 2011-es nyílt levelemben én elsősorban racionális, szakmai érveket sorakoztattam föl pró és kontra. A gyermek nyelvi jövőjéről a szülők döntenek, nekik viszont tisztában kell lenniük döntésük következményeivel. Nem ismétlem meg az érveimet, de talán a legfontosabb az, hogy a megismerésben játszott szerepénél fogva tanulásra is az anyanyelv a legalkalmasabb, leghatékonyabb, aminek része az is, hogy ez megtart, megerősít saját kultúránkban, saját emberi létünkben. Miközben egyáltalán nem zárja ki sem a román nyelv, sem idegen nyelvek megtanulását. Megalapozza szellemi egyéniségünket.

Oktatásunk romlását látva a három évvel későbbi levelemben arra szerettem volna figyelmeztetni az oktatásvezetőket, hogy nem elég folyamatosan csak a szülők felelősségére apellálni, hogy magyar iskolába írassák gyermeküket. Ezzel vele jár a másik oldal felelőssége, az ő felelősségük, hogy ne csapjuk be se a szülőt,

se a gyermeket azzal, hogy magyarnak magyar ugyan az iskola, de távolról sem versenyképes, nem növeli, hanem csökkenti a tanuló későbbi esélyeit. És nemcsak iskolaszervezési gondokról van szó, hanem arról, és ezt kénytelen vagyok megismételni, hogy oktatásunknak továbbra sincs intézményes szakmai megalapozása (és ezt nem az oktatási törvény akadályozza), és hiányzik a vezetők folyamatos egyeztetése, együttműködése (a szakemberéke, a politikusoké és az oktatásban is profitra törekvő vállalkozóké). A szolgáltatóként működő oktatási intézet hiányát ilyenkor, vizsgák idején érzékeljük különösen a vizsgaprogramokon, a vizsgatételeken, a vizsgatételek fordításán. Ezekre, de tantervkészítésre, tankönyvek nyelvi és tartalmi ellenőrzésére sincsenek felkészült szakembereink. Mindennek a tanulók isszák meg a levét.

Egyre inkább elkülönül a magyar oktatás három köre: a nagyvárosi elitiskoláké, a lakótelepi és falusi iskoláké, valamint a szórványkollégiumoké, szociális intézményeké. A vezetők és az értelmiségi elit figyelme szinte kizárólag az elitiskolákra irányul, jóval hátrányosabb helyzetben vannak, és leszakadtak a lakótelepi és a falusi iskolák, a harmadik körről pedig szinte nem is tudunk. Pedig a magyar tanulók túlnyomó többsége ehhez a második és harmadik körhöz tartozik. Ezeket a többszörösen hátrányos helyzeteket, az esélytelenséget próbáljuk ellensúlyozni az általam kezdeményezett tehetségtámogató programunkkal, a 13. támogatási évet záró Nyilas Misivel (www.nyilasmisi.ro). Ez is kezd beérni. Egyre gyakrabban találkozom olyan „befutott” fiatallal (orvossal,

színésszel, mérnökkel, egyetemi oktatóval, képzőművésszel), akiről kiderül, hogy egyike volt az ezernél is jóval több ösztöndíjasunknak. Jó érzés tudni, hogy bennük megtérült támogatóink bizalma, bennük megvan az igazolása annak, hogy eséllyé lehet változtatni az esélytelenséget. Sok a tehetséges, támogatásra szoruló gyermek, de Erdélyben még mindig nagyon kevés az ennek fontosságát el- és felismerő civil támogató, jóval kevesebb, mint ahányan a világ minden részéből mellénk álltak.

Az oktatásban kulcsszerepük van a pedagógusoknak. Velük kapcsolatban is: a pedagógusképzésben, a pedagógusok alkalmazásában, megbecsülésükben sem használjuk ki, vagy nem jól használjuk ki a mozgásterünket. Nem részletezem, messzire vezetne. Három feltétele van annak, hogy valaki jó pedagógus legyen: legyen erre alkalmas születésénél fogva, legyen felkészült szakmailag, és legyen elkötelezett. Vannak ilyen kiváló tanítóink, tanáraink. Nem sokan. A pedagógusképzés pedig egyáltalán nem segíti őket abban, hogy azzá váljanak.

- Július 7-én töltötte 75. életévét. Isten éltesse sokáig! Meséljen bővebben a körösfői évekről, gyermekkori emlékeiről.

- Nehéz a közéleti, szakmai vonatkozások után a nagyon személyesekre rátérnem. Azt hiszem, nekünk, akik a háború idején születünk, kevés a mesél-nivalónk, mert a mi gyermekkorunk minden volt, csak mesés nem. Nagy traumák viszont bőven voltak, a családjában is, a környezetemben is. Anyám gyermekként az iskola legjobb tanulója volt, de aztán azt kellett elviselnie, ami felnőttként egy falusi asszonyra várt: hét gyermeket szült. Elsőszülött fia csecsemőkorában meghalt, velünk, többiekkel is nagyon sok gondja-baja volt. Velem is. Hihetetlen, mit kellett elviselnie, meg is halt ötvenévesen. A szeretet és a gondok tartották össze bennünket. A folytonos közös tusakodás, az aggodalom és a remény. De a legnagyobb nehézségek közepette is mindannyian fontosnak tartottuk a tanulást, az iskolát és a munkát. Körösfő határában a köves hegyoldalakon a földművelés inkább földtúrás volt, szántás után mindig szekéredéknyi összeszedett követ is hazavihettünk. Abból mindig több termett, mint a bojókából, ahogy nálunk a krumplit nevezik. Apám – mint mindenki más a faluban – a csekély termést avval pótolta, amivel tudta. Ő leginkább cipéskedett a földművelés mellett. Anyámnak, Erzsi nénémnek, ha egyéb munka nem volt, mindig ott volt a varrás, a nagyírásos hímzés. Abban mesterek voltak. Mesemondás nem volt, de ott volt két hatalmas kötetben, bibliapapíron, az Arany Összes, édesanyám abban mindig megtalálta, hogy melyikünknek mit olvasson föl. És nem ez volt az egyetlen könyv.

Engem is a családom segített, abban is, hogy életben maradtam, és abban is, hogy aztán tanulhattam. Váradra úgy jutottam el középiskolába, hogy az akkor már ott dolgozó egyik nővérem és férje fogadtak magukhoz. Nekik köszönhettem, hogy az ország akkori egyik legjobb iskolájába kerülhettem kiváló tanárok keze alá és kiváló osztálytársak közé. Ez már lépcső lehetett az egyetemre.

- Ön akkor került a Babeş-Bolyai Tudományegyetem első évére, 59-ben, amikor Szabédi László már halott volt; vonat alá vetette magát a magyar egyetem beolvasztása

miatt. Kik azok a tanárok, akikre mindig fölnézett, segítették, ezért mindig szeretettel és tisztelettel gondol rájuk?

– Amikor Kolozsvárra kerültem, első évben még mindig személyes gondokkal küszködtem. Alig érzékeltem, mi van körülöttem. Itt is kiválóak voltak az évfolyamtársaim, segítették egymást, közöttük jól éreztem magam. Másodévtől különösen, amikor a kollégiumban is velük lakhattam. Szabédi öngyilkosságáról akkor még nem tudtam, sem a korábbi letartóztatásokról.

Diákként a nyelvészeti tanszék akkori vezetője, Márton Gyula figyelt fel rám (ebben az évben van 40 éve a halálának és 100 éve a születésének). Neki köszönhetem, hogy elindulhattam a pályán. 1964-ben, amikor már reménytelen volt a tanszék bővítése, még kiharcolta, hogy kinevezzenek gyakornoknak. Az azt követő időszakról már az is sokat mond, hogy aztán 26 évben át voltam a tanszék legfiatalabb oktatója.

A tanszéken, amelyet kolozsvári nyelvészeti iskolaként szoktak említeni, a nyelvjárás és a nyelvtörténet volt a meghatározó irány, az előbbi Márton Gyula képviselte, az utóbbit Szabó T. Attila, és az ettől elméletileg és tematikailag is eltérő új irányzatot, az irodalmi nyelv történetét, a stilisztikát a náluk fiatalabb Szabó Zoltán. Ez azt jelentette, hogy a doktori témáink és a tanszéki közös kutatásaink is nyelvjárás- vagy nyelvtörténetiek voltak. Számomra (és a tanszék jó része számára) az elsődleges kutatási terep Kalotaszeg volt etnolingvisztikai témában, azaz a néprajz és a nyelvészet határterületén (a díszítőművészet terminológiája, etnoszemantikája, etnoszemiotikája). Ilyen témából doktoráltam 35. születésnapomon. Ennek köszönhettem, hogy 1975-ben Márton Gyula engem bízott meg az akkor a tanrendbe váratlanul bevezetett etnológia oktatásával (szemináriumi témánk magyar néprajzi volt). Akkor már tereppé vált számunkra, főleg a nyelvföldrajzi kutatásokban, egész Erdély és a moldvai magyarok által lakott terület is. A nagy vállalkozások jórészt túl nagyoknak bizonyultak, befejezésük a következő nemzedékre maradt 1990 után: Szabó T. Attila monumentális munkájának, a 14 kötetes *Erdélyi magyar szótörténeti tárnak* a kiadása nemrég fejeződött be, Márton Gyula *Szilágysági nyelvatlászát* Hegedűs Attila, a Pázmány Egyetem tanára jelentette meg a Nyelvtudományi Társaság támogatásával, *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza* két kötetét Murádin Lászlóval készítettük elő magyarországi kiadásra, 1991-ben jelenhetett meg. És még mindig van adósságunk.

– *1976-ban jelent meg az Ezerjófű, s rá kilenc évre az Ember és növényvilág, amely a hazai etnobotanikai kutatás etalonja. Ebben egyaránt megtaláljuk az etnobotanikai monográfia alapjait és az etnobotanika módszertanát. Mindkét kötetet a botanikus Szabó T. Attilával dolgozta ki. Meséljen a kötetek születéséről, a gyűjtésről, a társszerzős kapcsolatokról...*

– Szakmai pályám olyan volt, hogy inkább a nyelvészet határterületén jártam, és más tudományokkal közös területeken. Elsődlegesen a néprajz volt ilyen. És többszörösen ilyen az etnobotanika: a botanika–néprajz–nyelvészet (terminológia) közös területén. Szabó T. Attila barátommal, a neves nyelvészprofesszor

botanikus – szintén professzor – fiával egyidősek vagyunk. Körösfőn ismerkedtünk meg, az egyetem elvégzése után őt oda nevezték ki tanárnak. Akkoriban Magyarországon és nálunk is folyamatosak voltak a pályázati felhívások önkéntes néprajzi gyűjtésre. Itt nálunk az iskolások kiválóan szerkesztett lapja, a *Jóbarát* közölt különböző témákban ilyen felhívásokat. Ilyen gyűjtés eredménye volt a kézdivásárhelyi múzeumi gyűjteményként jól ismert *Zsuzsi baba*, a gyermekjátékgyűjtés és az *Ezerjófű*, majd a *Csodabab*. Ez utóbbiak szakmai irányítását, értékelését fiatalokként mi vállaltuk el Attilával. A pályázatok feldolgozása az árkosi Agronómus Házban, a Szentkereszty kastélyban történt, hallgatóimmal végeztünk ott nyári gyakorlatot. (Az intézmény akkor, a 70-es években, Féder Zoltán kiváló igazgatása alatt szellemi és művészeti központja volt nemcsak a megyének, hanem az erdélyi magyar kultúra egészének is. A 80-as években Ceaușescu vetett szemet rá, tartalék-rezidencia lett belőle. A 90-es években sem került, mint várható lett volna, a megye tulajdonába, de újra volt ott néhány emlékezetes rendezvényünk, hogy aztán a hön vágyott restitúcióval végleg kikerüljön a közhasznúságból.) Az *Ezerjófű* című kötetben a gyűjtés és a feldolgozás tanulságait foglaltuk össze, módszertani kézikönyv lett belőle, 1990 után Budapesten újra kiadta a Nemzeti Tankönyvkiadó. Ezt követte saját kutatásunk Kalotaszegen.

Az etnobotanika olyan köztes terület, amelyet igazán hitelesen egyik oldalról sem lehet kutatni: a néprajzkutatónak, nyelvjáráskutatónak olyan botanikai tudásra volna szüksége, amellyel ő nem rendelkezik, a botanikusnak pedig néprajzi, nyelvészeti tudásra. Kettőnk munkájában mindez megvalósult, így az *Ember és növényvilág* című monográfiánk valóban egyedülállónak bizonyult. Úgy egyedülállónak, hogy lendületet adott további etnobotanikai kutatásoknak szinte mindenütt a Kárpát-medencében, szakértők nemzetközileg is jelentősnek mondják. Számunkra külön elégtétel, hogy napjainkban a fiatal kutatóknak egy kiváló (magyarországi) csoportja saját munkáját a miénkhez kapcsolva már etnoökológiai kutatásokat végez itt Erdélyben is (Gyimes, Sztána, Kászon voltak az eddigi telephelyeik). Számomra is maradt még annyi, hogy a néprajz szakosoknak ebben a témakörben tarthatok előadást.

– *Visszatérve egyetemi pályájához: hogyan alakult 1990 után?*

– 1990 januárjában a korábbi időszakban leépült egyetemen tanszék engem választott meg vezetőjévé. Kineveztek egyetemi tanárnak, doktori témák irányítójaként is akkreditáltak. Annak az évnek az őszén – 40 éves szünet után – elindítottam a néprajz szakos képzést (ma is ez az egyetemen ilyen tanszék az országban, román egyetemeken sincs más), két évvel később finn szakot indítottunk az akkori finn vendégtanárral, Sanna Lähdevel. 1994-ig vezettem ezt a közös, egyetemen tanszékét (akkor önállósult Cs. Gyimesi Éva vezetésével az irodalom tanszék), 2002-ig vezetője voltam a magyar nyelv és kultúra (azaz a néprajz) közös tanszékének (akkor önállósulhatott a néprajz tanszék), a lehetséges korhatárig maradtam aztán vezetője a magyar és általános nyelvészeti tanszéknek (2006-ig). Közben már a 90-es években megnyílt a lehetőség a doktori kép-

zésre, 2002-ben, az első lehető alkalommal elfogadtattam a Hungarológiai Doktori Iskolát. Az általam irányított 36 doktori dolgozatnak fele nyelvészeti, fele néprajzi volt.

Mindez jelentős mértékben menedzseri szerep volt: a három tanszék kiépítése, az új tanárnemzedék felkészítése, egyetemi pozíciókba juttatása, a természetes szakmai kapcsolatok kiépítése „határon innen és túl”. Eljuthattunk az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága) rendezvényeire, hosszú időn át Erdélyt én képviseltem az elnökségben, az 1991-es szegedi Hungarológiai Kongresszuson közvetlenül csatlakozhattam a Nemzetközi Filológiai Társasághoz, a római és a debreceni kongresszus közt (1996–2006) alelnöke voltam a Társaságnak. Közben mindennek az volt az itthoni kontextusa, hogy részt vettem az egyetem és a hazai magyar felsőoktatás megújításában, feltételeink javításában, és folyamatosan vártuk a kedvező politikai döntést az önálló állami egyetem létrehozásáról. Ez végül mindmáig elmaradt, mint más reményeink teljesülése is. Nem rajtunk múlt.

– 2001-ben megalapítja és egyben szakmai vezetője lesz az MTA által kezdeményezett nyelvészeti kutatóállomásnak, a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek. Mi az intézet célja, rendeltetése, milyen eredményt tud magáénak?

– Ennél többről van szó. 1990 előtt a nyelvészeti kutatásokban is sok volt a tabutéma. Ilyen volt az, ami a mi szempontunkból talán a legfontosabb: a nyelv emberi, társas dimenziója. A mi esetünkben az alárendelt nyelvi helyzet, a két-nyelvűség, a nyelvünkben végbe menő folyamatok, a nyelvi kontaktusok és dominanciák, a nyelvcseré stb. 1990 után azonnal hozzányúltunk ezekhez a témához. Nem kellett hályogkovácsokként kezdenünk, saját korábbi kontaktológiai kutatásaink is ebbe a körbe tartoztak (inkább nyelvjárastaninak és nyelvtörténetinek álcázva). Voltak nálunk ebben tájékozottabb kollégák Budapesten az Akadémia nyelvészeti intézetében és kisebbségkutató intézetében, néhány egyetemen már elkezdődött ennek oktatása is (Szépe György professzor Pécsről, Kiss Jenő professzor Budapestről korábban is segített bennünket). De megjelentek nyelvész kollégák Pozsonyból és Nyitráról is, Ungvárról, Újvidékről, majd Mariborból. Adva volt a közös kutatás lehetősége és esélye, közös konferenciák, rendszeresen megjelenő kiadványok. 2001-ben Glatz Ferenc elnöksége idején az Akadémia kezdeményezte, hogy a külső régiókban hozzunk létre kis helyi intézeteket, nyelvészeti kutatóállomásokat ezeknek a részben közös, részben sajátos nyelvi helyzeteknek, folyamatoknak, jelenségeknek, problémáknak a vizsgálatára. Így hoztuk létre mi itt a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetet, amely két helyen székel, Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön, de amelynek nincs egyetlen főállású kutatója sem (www.sztanyi.ro). Emiatt működésünkben sok a bizonytalanság. Főként akadémiai támogatással és pályázatokból dolgozunk egy szűkebb, belső és egy alkalmi, tágabb, külső munkatársi körrel. Van egy sorozatunk, A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai. Ebben fontos tanulmánykötetek és monográfiák jelentek meg az erdélyi magyar nyelv jogi helyzetéről, az oktatás nyelvi kérdéseiről, a nyelvi revitalizációról, szörványok nyelvi helyzetéről,

a kétnyelvűségről, a regionális nyelv (nyelvjárásaink) helyzetéről. Szótáraink jelentek meg: kétnyelvű közigazgatási szótár, legutóbb oktatásterminológiai szótár, román–magyar kulturális szótár (a román kultúra alapelemeinek bemutatása főként magyarországiaknak), magyar–román kulturális szótár (román nyelvű bemutatása a magyar kultúra legfontosabb fogalmainak, intézményeinek, személyiségeinek, régióinknak stb.).

Talán ennél is fontosabb, hogy ezeket a kutatóállomásokat fokozatosan hálózattá szerveztük, ennek a szervezésnek fontos színhelye volt a kezdeti időszakban Illyefalva. Ott tartottuk nyári szemináriumainkat. Ebben a hálózatban folyamatos az együttműködés, közös programokon dolgozunk, a mi kutatóállomásunkon kívül része ennek a beregszászi Hodinka Intézet, a dunaszerdahelyi (pozsonyi) Gramma Intézet, az ausztriai és szlovéniai kutatásokat összefogó Imre Samu Intézet, a legújabban megalakult eszéki Glotta és a szabadkai Verba kutatóállomás. A hálózat neve: Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat, Budapesten is bejegyzett egyesületünk a Termini Egyesület (<http://ht.nytud.hu/>). A napi internetes kapcsolaton kívül évente legalább kétszer találkozunk, ez most legutóbb június 9-én volt Budapesten, azt megelőzően ősszel Szabadkán. Mostani szakmai munkámnak, jelenlétemnek mindez nagyon fontos kerete. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek szakmai igazgatója vagyok, a Termini Egyesületnek társelnöke. A hálózatot magát modellként emlegetik a Kárpát-medencei magyar–magyar kapcsolatokban. De nem lehet azt mondani, hogy ennek megfelelő támogatást kapna.

- 1992-ben egyike volt az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége alapítóinak, 1998-tól pedig elnökként vezeti a Szövetséget. Mi a szövetség célja, milyen eredményt tud a háta mögött, kik részesültek eddig a szövetség által évente adományozott Sütő András-díjban?

- 2012-ben a húszéves jubileum alkalmával kiadtunk egy kötetet *Nyelvét megtartó közösség – közösségét megtartó nyelv* címmel, amelyben összefoglaltuk a két évtized történetét, a Szövetség, a mozgalom eseményeit, eredményeit, és gondjainkról is szóltunk. Azt mondjuk magunkról, hogy az AESZ az anyanyelvi mozgalom szervezője és szakmai megalapozója, hasonló a szerepe, mint Magyarországon az Anyanyelvápolók Szövetségének (www.aesz.ro). Egyébként közös az adminisztrációja a Szabó T. Attila Nyelvi Intézettel. A Szövetségnek kiadója is van, ez is közös a SZTANYI-val. Kiadványsorozata az AESZ-füzetek. Irodája Sepsiszentgyörgyön van, ügyvezető elnöke Ördög-Gyárfás Lajos. Ebben a keretben legfontosabb szereplők a tanulók, a tanítónők, a magyar szakos tanárok. Évi fő rendezvényünk *A magyar nyelv napjai*, évente változó helyszínen, most május 20–22-én Marosvásárhelyen voltunk, felejthetetlen gernyeszegi kirándulással egybekötve. Ünnepi műsor volt a Kultúrpalotában az anyanyelv jegyében, zenés műsor is a művészeti líceum diákjaival. A versenyen, a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedőn közel száz tanuló vett részt, legnagyobb számban a kisiskolások tanítóikkal, akiket Zsigmond Emese fog össze az általa szerkesztett *Napsugárral*. Ehhez hozzátartozik mindig egy szakmai konferencia,

ennek most nem tagadható aktualitással a helynevek, földrajzi nevek volt a témája. Az irodalmi műsort az idei év kitüntette, Kilyén Ilka színművésznő szolgáltatta.

A Nyelvőrzés Díját 2000-ben adtuk át először, 2007-től viseli Sütő András nevét (minden évben egy díjat adunk át, a jelölés rendszerint azoktól jön, akik az adott helyszínen a nagy rendezvényünket szervezik). Olyan karizmatikus erdélyi személyiségeket díjaztunk, akiknek saját őrhelyükön fontos szerepük volt – legtöbbszörnek továbbra is van – az anyanyelv megtartásában, a nyelvhasználat bátorításában. Akikre valóban ráillik Páskándi kiazmusa: „Pásztortűz helyett égő pásztorok! Élő jeltűzek!” A díjazottak teljes névsora megtalálható a Szövetség honlapján, ott a laudációkat is el lehet olvasni. Néhány őrhelyet és a hozzá kapcsolódó díjazottunk nevét itt a teljesség igénye nélkül említve: a moldvai magyar oktatásban Hegyeli Attila, Kovásznán Gazda József, Sepsiszentgyörgyön Tulit Ilona, Udvarhelyen Katona Ádám és Komoróczy György, Kolozsváron Murádin László és Asztalos Lajos, Szatmáron Bura László, Marosvásárhelyen Bartha János, Déván az egész Kárpát-medencére kiterjedő missziójával Bőjte Csaba, Temesváron Szekernyés Irén és Szekernyés János, Aradon Brauch Magda, Nagyváradon Tüzes Bálint.

Ami talán a legfontosabb a közel két és fél évtizedes anyanyelvi mozgalmi munkában, a versenyek szervezésében (helyesírás, szép beszéd, nyelvhelyesség stb.), hogy ebben is sikerült összekapcsolni a Kárpát-medencei régiókat. Itthon az említett KAV-on kívül talán legnépszerűbb a mesemondó és a balladamondó verseny.

– 2004-től az MTA külső tagja, 2007-től pedig a frissen alakult Erdélyi Területi Bizottság első elnöke. Milyen feladatok elvégzése hárul e megtisztelő cím viselőjére?

– Nem a címek a fontosak. Az egyetemi tanárkodással együtt jár a folyamatos és intenzív szakmai munka (és nem csak azért, mert elvárják). Akarva-akaratlanul, kicsit „muszáj Herkulesként”, benne voltam az egyetem-szervezésben, belekerültem a tudományszervezésbe is. És közben kutattam, publikáltam. Ennek elismeréseként választott tagjává a Magyar Tudományos Akadémia 2004-ben. 2006-ban döntött úgy az MTA, hogy Romániában is létrehoz egy olyan területi bizottságot, amilyenek Magyarországon működnek (5 ilyen van Magyarországon). Ezt a döntést arra alapozták, hogy akkor már volt 17 romániai tagja és több mint 400 külső köztestületi tagja az MTA-nak (a külső köztestületi tagok olyan nem Magyarországon élő magyar kutatók, akik már tudományos fokozatot szereztek, és kinyilvánítják kötődésüket a magyar tudományos közösséghez). Ennek a bizottságnak a megszervezésére kért föl 2007 januárjában Vizi E. Szilveszter, az MTA akkori elnöke és Egyed Ákos, az EME elnöke. Az alakuló ülés 2007. szeptember 28-án engem választott meg elnöknek. Két mandátumon át, 2014-ig viseltem ezt a tisztséget, most egyik alelnöke vagyok, akárcsak az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek. Jelenleg a külső köztestületi tagok száma közel 900, a külső tagok száma 21 (www.kab.ro).

Egyetemi nyugdíjazásomkor, 2007-ben, mint látható, nem maradtam munka nélkül. A KAB a Magyar Tudományos Akadémia kiterjesztése, része az MTA-nak, integrálja, egymással és az Akadémiával összekapcsolja a romániai magyar tudósokat, kutatókat. Kolozsvári Akadémiai Bizottságként emlegetjük, de működési területe kiterjed egész Romániára. Szakbizottságai, munkabizottságai, regionális bizottságai működnek Bukarestben, Temesváron, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Nagyváradon. Vezető testületünknek (elnökségnek, titkárságnak) ezt kellett megszerveznie, kiépítenie. Közben két fontos munkát végeztünk el: az első mandátum idején értékelő elemzést készítettünk és jelentettünk meg a romániai magyar felsőoktatás helyzetéről és kilátásairól, a második mandátum idején összefoglalást készítettünk az erdélyi magyar kutatók 2002–2013 közötti eredményeiről (3 kötetben jelent meg a múlt évben).

– Meséljen családjáról, hétköznapijairól, közelebbi és távolabbi utazásairól, terveiről, díjairól?

Ahogy telnek az évek, az ember élete egyre inkább leszűkül. Még akkor is így van ez, ha – sokféle munkám miatt – nekem viszonylag sokat kell utaznom. Ezek főként Kárpát-medencei és erdélyi utazások. Amikor itthon vagyok, szinte naponta bejárok a tanszékre, ott is megvannak a munkafeltételeim (tanári szoba, könyvek, számítógép), és ott vannak a kollégák. Úgy érzem, még mindig kölcsönös a ragaszkodás, valamikor diákjaim voltak, aztán tanártársaim lettek. Rájuk marad a folytatás. A tanításból már keveset vállalok, de a doktori iskola hallgatóival például még mindig jó, frissítő eszmecsereink vannak, és annak is megvan a varázsa, ha néprajzos hallgatókkal végigvesszük az etnobotanika témáit.

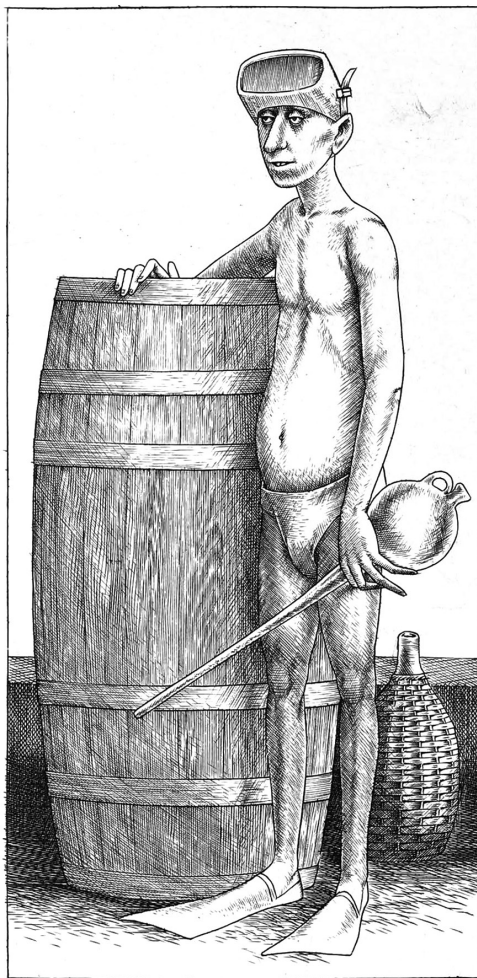
Gyermekeim már felnőttek, mind egészen kiváló emberek. Imre fiam van itthon, ő tanár itt az egyetemen, a többiek távol élnek (Áron fiam családjával a kaliforniai San Joséban, Veronka lányom családjával Tübingenben, Máté fiam doktori hallgatóként Münchenben). Hozzájuk ritkábban utazom, gyakrabban Budapestre és még gyakrabban otthonos erdélyi helyekre, a Székelyföldre is. A technikának köszönhetően gyakran látjuk, halljuk egymást az unokáimmal is, és várjuk a találkozásokat. Ezek rendszerint nyáriak.

Ami a díjakat, elismeréseket illeti: ebben természetesen a szakmaiak dominálnak. Megtisztelő volt, hogy 1999–2003 közt Széchenyi Professzori Ösztöndíjas lehettem, és hogy ezzel járó kötelezettségként Szegeden is taníthattam. A Debreceni Egyetem, ahol szintén többször voltam vendégtanár, 2011-ben díszdoktorává választott. Szűkebb szakmámtól kaptam a nyelvészekről elnevezett díjakat, érmeket (Csúry Bálint, Lőrincze Lajos, Bárczi Géza, Lotz János), a Magyar Nyelvőr Díjat, szakmai-közéleti munkásságom elismerésének tekintem a Kemény Zsigmond- és a Bethlen Gábor-díjat. Az Akadémia Arany János-életműdíjjal tüntetett ki 2007-ben, a magyar állam A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjével 2010-ben. Az itthoni elismerések talán ennél is fontosabbak: a Kriterion-koszorú (2002-ben, még Domokos Géza életében), szülőfalum díszpolgári címe 2007-ben.

- *Mi van a fiókban, amit idén, életének 75. évében szeretne kiadni?*

- Egyvalami tudható: a múlt évben megjelent az elmúlt tíz évben írt dolgozataimnak első kötete: *Történések a nyelvben a keleti végeken* címmel. Ennek rövidesen megjelenik a 2. kötete is. Ez már nem meglepetés. Olyan is van, ami sokak számára talán meglepetés lesz, de annak a várható megjelenéséről is tudnak a szakmabeliek, a nagyobb nyilvánosság számára viszont nem szeretném beharangozni.

Székely Ferenc

TEMPERANTIA

SZÉKELY FERENC (1951) néprajzi író, helytörténész, szerkesztő (*Erdőszentgyörgyi Figyelő*). Jelenleg nyugdíjas, írásait, interjúit több erdélyi lap (*Hargita Népe, Háromszék, Népújság*) szokta közölni.